

ד"ר אליאונורה שליו

המיטב

תחיה בת-אורן.

המיטב. שירה.

גוונים. 2010

מ ה גרם לכך שרק עתה, אחרי 14 ספרי שירה, התגלתה לנו תחיה בת-אורן כאחת המשוררות הנפלאות שקמו לנו? הספר, שהוציאה המשוררת עתה, מאגד בתוכו מיטב משיריה לאורך 30 שנה, והוא זכה לביקורות נלהבות ביותר. בערב שנעשה לכבוד ב"בית הסופר" דיבר חתן פרס ישראל לספרות, הפרופסור ישראל לוין, על מיטב שירה בסופרלטיבים שלא נשמעו בהווה הספרותית כבר שנים.

צד מעניין שהוא הדגיש בביקורתו הוא האופן שבו משתמשת המשוררת לעיתים בחומרים "מקראיים" בחיבור לסגנון המודרני המובהק של לשון השירים, תוכנם, ודרכי עיצובם, וכך הם יוצרים זיקה מרתקת בין האישי ובין תרבות של עם. כך למשל בשיר: "בין שדי לביןך":

"אל תקרא לי ילדה
אל תעבוד לי בשבעה
ואל תשימני כחותם.
לא עיני לאה
לא אם הבנים מבכה
לא עיניה יונים.
עיני אל שדי
ובין שדי לביןך
קילומטרים של אישה".

על כריכת הספר הזה כתב עמוס לויתן, חוקר ספרות, מבקר, עורך וסופר בעצמו:
"מבחר כולל זה מתוך למעלה מתריסר ספרי שירה, לאורך יותר משלושים שנות כתיבה, הוא כגילוי מחצב שירי יקר ערך. שירתה של תחיה בת-אורן, המוכרת יותר כעיתונאית ופעילה פמיניסטית, כמעט ואינה ידועה לציבור הרחב, והיא נחשפת כאן במלוא כוחה המרשים.

הצירוף "להמתיק סוד". דובשנית לוחשת לעוגייה סוד מתוק, המצחיק את המתלחשות. ואם יש סוד מתוק, יכול להיות גם סוד מלוח, המעורר ויכוח (בין דג לגבינה), סוד חריף, חמוץ, מר. ואם "ממתיקים סוד" מר (האשכולית) במתוק (סוכר) "... סוד האשכולית / הוא עתה מר-מתוק". כך הצירופים "דף חדש", "סימן שאתה חבר", "טיפה של זמן", "ים של דמעות", "סימני אצבעות". מצבים מפתיעים והומור טוב הם מפתחות ללב הקוראים הצעירים. משפטים מוכרים לילדים ולהוריהם כמו "מפלצות יש רק באגדות", מקבלים כאן תפנית הומוריסטית מפתיעה. בשיר "בארץ המפלצות" מרגיעה אמה-מפלצת את צאצאה-המפלצת, החושש מילדים: "מפלצת שלי, / די עם הדמעות. / ילדים וילדות / יש רק באגדות". הומור מצוי גם בשיר "סבתא רג'נה", שחמושה תמיד במשהו בריא לילד וחינוכי, כמובן, והיא רוצה להניק יותר מאשר נכדיה רוצים לינוק.

שירים, שיזכו ודאי לאהבת ילדים והוריהם. אהבתי גם את האוירים, שאיירה גיל-לי אלון-קוריאלי. הם אווריריים, מדויקים, מוסיפים פרשנות מעניינת לטקסט.

מתוך היצירה "היינו כאן לפניכם", האמן: בני אפרת

זוהי שירה המייתרת את המיותר וחותרת אל העיקר. בגרעין שיריה ניצב בדרך כלל ניגוד, מעין פרדוקס הגותי או רגשי, המהווה ביטוי לחשיבתה המעמיקה ולתחושתה החריפה של המשוררת. זוהי שירה חסכונית, חזקה, מודרנית, אשר שמרה על רעננותה במשך השנים". וכך, מתבטא הניגוד באחד משיריה:

"הנשגב מעלי כמו
המעמק שמתחת
הולכים אל אותה נבצרות
שורפת כנפיים
ורק בחסדיה אני
מצחצחת נעליים
ומטיבה עיניים
לעלות ברגל אל
אי התנועה
שבין חורבן הבית לבין ימות המשיח".

תחיה בת-אורן, שהייתה מוכרת מאוד בשידוריה לעקרונות הבית ב'קול ישראל' של שנות השישים, שכתבה ספרי בישול פופולריים וספרי הליכות הבית, הפכה את עורה, עזבה את ביתה והייתה לפמניסטית לוחמת. היא כתבה את הספר "שחרור האישה לאן" שעורר עליה את חמת המיגזר הגברי ששלט אז בספרות, ובדומה לסופרות ומשוררות אחרות במצבה, נדחקה מההוויה הספרותית. וכך, רק לאחר 14 ספרי שירה, היא חזרה – ובגדול. כל התהליך שעברה – כולל עזיבת הבית והבן הצעיר – תהליך שהיא נושאת כצל על גבה, מובא כאן בשיר:

"כמה לוחות-ברית עוד תשברי
מבלי להישבר את עצמך
וכמה לילות אסירי אימה
תאירי בנר
מתוצרת עצמית..."

וגם:

"ילד אחד לא נשוק לא חבוק
מפריע לי לחיות...."

אבל כל הסבל אינו מרתיע אותה מלהמשיך להילחם: הנה השיר "חיוך הג'וקונדה":

"מריה הבתולה
סנטה מג'ורה, נוטר דאם

חיוכה העילג עמה.
אני במקומה הייתי בוכה.
עם מלכות כל השמיים,
מעלה אחת מעל למשיח,
ובכל זאת מחוץ לשילוש!
עם בן ילוד בזרועותיה
ומקדש בית לחם לזכר חבליה,
ובכל זאת מוכחש מישגלה!
מריה הקדושה, לו אני תחתך
מה לא הייתי ממירה
כדי לקדש את הביאה.
מלכה בהילה אמנותית,
מה לא הייתי עושה
כדי להוכיח עדות ראשונה
שבן אלוהים (אם כבר)
הוא פרי של אהבת בשר
לנגר".

והמלחמה הזאת, שייתרה אותה מן הסדר החברתי המובנה והידוע, הייתה לה גם מלאת געגועים וכך היא כותבת בשיר "בחג":

"צריך שיהיה לי חג
ומועד
כמו להם
וטרחה מכובדת מאוד.
צורך כזה אפשר שאמלא
בעצמי – במשיכה,
ולא במטבע שלהם
חג צריך שיהיה לי
שיעשני רתומה
ועם יציאתו
אחוות תשישות מן השורה
מרחפת כבדת כנף
כמו נשר שטרף".

ובגילה המתקדם, היא כותבת בהומור האופייני לה את השיר "עורכת-דין":

"אני אקח את הזיקנה
ואציב אותה בקדמת הבמה
כשהיא סרוקה וענודה

שמעון שלוש

להיות עם שחר על הרכס מעשה ניסים

עיבל. שירים. חיים גורי.
הוצאת הקיבוץ המאוחד.
2009. 96 עמ'

ע

יבל, הר הקללה והברית, המשמש כסמל למקום ההתנחלות, כמזבח וכאבן לעולה הוא הציווי לספרו של גורי, כמו יהושע שלאחר כיבוש העי קיים את הציווי אחרי משה, לברך את עם ישראל ולקרוא "את כל דברי התורה, הברכה והקללה ככל הכתוב בספר תורה" (דברים כ"ז עד פסוק ח'). גורי מצטדק כמי שאינו יודע להפריד בין הקללה לברכה, כאשר הוא מזדהה, כ"עבריין" (או אפילו כ"משוגע תורן"), שהרי לפי דברי יוסף בן-מתתיהו ציווה משה לשים את הקללות על ראש העבריינים בעתיד, ומושה רשם בעצמו את הברכה והקללה על-מנת לחקקם על המזבח מכל צד כלקח – גורי אינו בטוח בדרכו המלאה ספקות. תפקידו בשירה הוא בשוטטות ובשליחות, שאינן בהכרח בהכרה, אלא בהנחה של החזון או של ה"טעות" כמו של הברכה או הקללה.

גורי ממשיך להתוות את הדרך במוות ובחיים בעת ובעונה אחת: "לאן אתה רוצה ללכת. הרי היית שם, הרי כבר היית שם. שום שוחד לא יהלך לפניך. שום כישוף לא יזמן את עדי האופי להעיד לטובתך, אני חושב שהאחרים ההם ימשיכו בלעדך. אתה תראה שם את גבותיהם המתרחקים ממך" (עיבל, 2). שימו לב לגבות המטונימיות הנראות מלפני הפנים. גורי צופה מקדמת הגוף הפיזי, דווקא, וכמו מעיניו המתרחקות בזמנית מגבותיהם. הוא מיישר מבט מלפני האשמה המלווה אותו כבתקומה מחודשת, מעיין באלבום זיכרונות פרטי ולאומי כאחד, כמו משורר נביא האומר את האמת בשער, המבקש לצפות לישועה: "אלה ישמחו על שסוף-סוף אומרים את האמת; אחרים יפצירו בו שיעזוב אותי, שיניח לי, שלא יפריע לי להיפרד מהדברים הנשארים" (סוף עיבל, 3). הוא לא יכול להתרחק מאמת ההיפרדות, "מהדברים הנשארים". הברכה טמונה במקום הזה: "שם דואגים בעוד מועד למובאים מההרים לנוח בה. ואני הולך והולך אליהם והם לא ישובו אליי" (עיבל, 8). הדאגה במוות כמוה בהליכה חוזרת והולכת אל

וטובת מראה.
אני אקח את התיק שלה
כעורכת-דין
ואשחרר אותה לפני
שדינה נחרץ
ואכניס לחיקה את כל
העולם בטרם רוסס
ואטען שהוא שייך למי
שכבשו אותו באת ובעט,
ושלא בשכר גם אתמוך
אותו בשבילה בסמוכות
לבלי יישמט בכל כובדו
משתי ידיה הרועדות".

אחד משירי האהבה בספר נקרא "זמן האלים", והוא מלא ברוך ועונג שנוגד את הלוחמניות שבשיריה האחרים:

"ואז הביאונו האלים
אליהם והניחו לנו
והיינו באשר היינו
פרומים
מחושקי חשק נוהר
לדעת טעמינו
בזמן האלים.
לא ידע אדם על רוך כזה לעוצמה...
שאטמה את אוזנו משמע קול...
לעצור ממסלולם את האוויר
הים והיבשה
שהיו שם תחתינו תומכים
מוטות של חופה
וברביעי מחזיק קופידון".

מתוך היצירה "היינו כאן לפניכם", האמן: בני אפרת